

Джек Лондон

Мартін Іден

Харків
«ФОЛІО»
2022

РОЗДІЛ I

Той, що був попереду, повернув ключа в замок, відчинив двері й увійшов до передпокою, а за ним ступив молодий хлопець, незграбно знявши шапку. На ньому був простий одяг, що пропах морем, і весь він здавався якимсь недоладним у просторому передпокої. Він не знав, куди подіти шапку, й уже засовував її до кишені, але його супутник забрав її так спокійно і просто, що хлопець відчув до нього вдячність і подумав: «Він розуміє мене. Якось допоможе».

Хлопець рушив за своїм супутником, перевалюючись і мимоволі розставляючи ноги, наче рівна підлога під ним підіймалася й опадала в такт морським хвилям. Великі кімнати видавалися завузькими, як на його ходу, і потай він боявся, що от-от зачепить широкими плечима одвірок або зіб'є з низької полицки над каміном яку статуетку. Він одхилявся то в один бік, то в другий поміж різними речами, — тим лишень побільшуючи небезпеку, яка насправді існувала тільки в його уяві. Між роялем та столом серед кімнати, на якому лежали стоси книжок, пройшло б пліч-о-пліч і шестеро чоловік, та він проминув це місце з острахом. Його важкі руки безпорадно висіли вздовж тіла. Він не знав, що з ними робити, і,

коли його збудженій уяві привиділося, що одна з них от-от зачепить книжки на столі, сахнувся, немов сполоханий кінь, і мало не перекинув дзиглика біля рояля. Він дивився на легку ходу чоловіка поперед себе і вперше в житті подумав, що сам ходить не так, як інші. На хвилю йому стало соромно, що він такий незграбний. Дрібні краплі поту виступили в нього на чолі: він спинився й витер хусточкою засмагле обличчя.

— Стривайте, Артуре, — мовив він, намагаючись приховати своє збентеження жартівливим тоном. — Це трохи забагато для мене — так одразу. Дайте отямитися. Ви ж знаєте, як мені не хотілося йти сюди, та й ваші, либонь, не вельми раді мене бачити.

— Це все пусте, — заспокійливо відказав Артур. — Вам нічого нас боятися. Ми люди прості. О, тут лист мені!

Артур підступив до столу, розірвав конверта і почав читати, щоб дати гостеві змогу опам'ятатися. Гість зрозумів це і був зворушений. По натурі вразливий і догадливий, він почав трохи заспокоюватися, хоч на вигляд ще був стривожений. Насухо витер чоло і озирнувся довкола, але в очах ще світився вираз дикого звіра, що боїться пастки. Опинившись у незвичних обставинах, він стерігся того, що могло трапитися, не знав, що йому робити, розумів, що поводитися нескладно, непокоївся, що й у всьому іншому виявиться незграбою. Йому, болісно вразливому й надзвичайно самолюбному, крадькома кинутий з-понад листа лукавий Артурів погляд був як ніж у серце. Він перейняв той погляд, та не дав ознаки, бо багато чого вже встиг навчитись, і насамперед дисципліни. Однак цей погляд, як удар ножа, поранив його гордість. Він проклинав себе, що прийшов сюди, але вирішив будь-що перетерпіти все до кінця. Обличчя йому набрало суворого виразу, а в очах спалахнув войовничий вогник. Він упевненіше й уважніше глянув навкруги, карбуючи в мозкові кожну дрібницю витонченої обстави. Його широко розплющені очі не поминали нічого: вони вбирали красу, що була перед ними, і поволі в них згасав войовничий вогник, а натомість займався теплий блиск. Хло-

пець завжди був чутливий до прекрасного, а тут було де виявити свою чутливість.

Картина на стіні привернула його увагу. Бурхливі хвили вирували під стрімкою скелею, збиваючись угору; над обрієм повисли темні хмари, а далі, за пінявим валом, на тлі вечірнього передгрозового неба видніла маленька шхуна, що змагалася з вітром, круто перехилившись набік, так що на палубі видно було кожную дрібницю. Тут відчувалася краса, а краса вабила його невтримно. Він забув свою незграбну ходу і підійшов дуже близько до картини. Краса зникла з полотна. На обличчі хлопцеві з'явився подив. Він, не розуміючи, дивився на те, що здавалося йому тепер безладною мазаниною, потім ступив назад. Вмить уся краса ожила знову. «Це просто фокус», — подумав він, відходячи від картини, але, переймаючись потоком інших вражень, який ринув на нього, все-таки обурився, що заради фокуса принесено в жертву стільки краси. На малярстві він зовсім не знався. Смак його виховувався на хромолітографіях, де все було ясно й точно, хоч здалеку, хоч зблизька. Правда, він бачив у вітринах магазинів картини, намальовані олійними фарбами, але скло не давало його жадібним очам роздивитися їх як слід.

Він кинув погляд на приятеля, що читав листа, і завважив на столі книжки. Його очі враз спалахнули жадібністю, наче в голодного, що раптом побачив їжу. Поривчастою ходою, перевальцем підступив він до столу й побожно торкнувся книжок. Переглядав заголовки, імена авторів, читав уривки тексту, пестив кожен том очима й руками і навіть упізнав книжку, що її колись читав. Решта книжок були йому незнайомі, так само як і автори їх. Ось він натрапив на томик Суїнберна, і обличчя хлопцеві запашило, він заходився читати, забувши навіть, де перебуває. Придержуючи пальцем сторінку, він двічі закривав книжку, щоб глянути, хто автор. Свайнберн! Він запам'ятає це ім'я. У цього хлопчини зіркі очі, він справді бачить і обриси, і барви. Але хто такий Свайнберн? Чи помер він літ сто тому, як більшість поетів? Чи живий і пише й досі? Юнак глянув на титульну сторінку. Так, у нього є ще й

інші книжки. Гарзд, завтра вранці він насамперед піде до бібліотеки і спробує дістати щось із творів Свайнберна.

Він так захопився читанням, що не помітив, як у кімнату ввійшла молода жінка. Опам'ятався лише тоді, як почув Артурів голос:

— Рут, це містер Іден.

Він згорнув книжку, і ще не встиг обернутись, як його пройняло нове відчуття, — не від приходу дівчини, а від слів її брата. В його мускулястому тілі крилася тонка чутливість. Від найменшого дотику зовнішнього світу до його свідомості в ньому спалахувало й вигравало миготливе полум'я думок та поривів. Його палка уява невтомно скрізь відшукувала схожість і відмінність. Оце «містер Іден» його вразило. Він, кого все життя звали «Іден», «Мартін Іден», а то й просто «Мартін», — раптом «містер»! «Це неабияк», — подумав хлопець. Здавалося, його уява на мить обернулася у величезний екран, на якому постали нескінченні картини з його життя — кочегарки й трюми, табори й морські узбережжя, тюрми й корчми, шпиталі й трущоби; і пригадалось, як його називали за тих чи інших обставин.

Тут він обернувся і побачив дівчину. Вся фантазмагорія його мозку вмить зникла. Перед ним було бліде, тендітне створіння з великими натхненними синіми очима й розкішним золотим волоссям. Він не міг би сказати, в чому вона була, тільки її вбрання здалося йому чудовим, як і сама дівчина. Він порівнював її з блідо-золотою квіткою на тоненькому стебельці. Ні, це був дух, божество — такої величної краси на землі не буває! А може, книжки кажуть правду, і таких, як вона, багато у вищих колах суспільства? Її міг би оспівати цей Свайнберн. Певно, він таку й мав на думці, коли писав про Ізольду в отій книжці, що на столі. Уся ця повільна образів, почувань та думок виникла в одну мить. А зовнішні події йшли своїм плином. Він побачив, що дівчина подала йому руку й подивилася просто в очі, щиро й міцно, по-чоловічому потискуючи його пальці. Жінки, яких він знав, так не тиснули руки. А втім, більшість із них взагалі не мали такого звичаю. На нього линував навальний потік спогадів про зустрі-

чі й знайомства з різними жінками. Та він одігнав ті спомини й глянув на неї. Такої жінки він не бачив ніколи. Жінки, що їх він знав... Ту ж мить поруч неї вишикувались усі жінки, з якими йому доводилось раніш знатися. На одну секунду, довгу, як вічність, він опинився немов у галереї жіночих портретів, які міряв і зважував швидким поглядом, а посередині була вона, і з нею він порівнював усіх. Він бачив худі, хворобливі обличчя фабричних робітниць і веселих зухвалих дівчат із Маркет-стріт. Тут були й скотарки з ферм, і смугляві мексіканки з сигаретами в зубах. За ними дріботіли в дерев'яних ходаках схожі на ляльок японки; поряд виступали євразійки, на ніжних обличчях яких лежало тавро виродження; далі йшли дебелі жінки з Тихоокеанських островів, темношкірі й заквітчані. Але всіх їх відтіснило жаске й маячливе плем'я — розпатлані повії Уайтчепела, розпухлі від джину відьми з публічних домів, цілий почет пекельних гарпій, — жалюгідні подоби жінок, які чигають на матросів у портах, ці покидьки гаваней, це шумовиння людської клоаки.

— Сідайте, містере Ідене, — промовила дівчина. — Коли Артур нам усе розповів, я дуже хотіла вас бачити. Ви такий сміливий...

Він заперечливо махнув рукою і пробурмотів, що це дрібниці, що на його місці кожен повівся б так само. Рут помітила, що його рука вкрита свіжими саднами, які тільки-но почали загоюватись, що садна були й на другій руці. Скинувши на нього швидкий допитливий погляд, вона побачила шрам на щоці, другий — на лобі, — виглядав з-під волосся і третій, що крився на шиї, за накрохмаленим комірцем. Вона стримала посмішку, побачивши на бронзовій шиї червону смужку. Звісно, він не звик носити комірці. Її жіноче око завважило дешевий, погано пошитий костюм, зморшки на плечах та руках, під якими вирізнялися могутні біцепси.

Протестуючи жестом і словом проти незаслужених похвал, Мартін слухняно підійшов до крісла. Захоплено дивився, як невимушено сіла вона, і взявся за крісло проти неї, пригнічений свідомістю власної незграбності. Це було для нього нове переживання. Досі він ніколи не за-

мислювався, зграбний він чи ні. Це просто не спадало йому на думку. Мартін обережно сів на краєчку крісла, не знаючи, куди подіти руки. Як він їх не клав, вони все заважали йому. Артур вийшов з кімнати, і Мартін Іден тужливо подивився йому вслід. Він відчув себе самотнім і покинутим віч-на-віч із цим духом в образі жінки. Не було тут ані бармена, що міг би подати чогось випити, ані хлопця, якого можна послати по пиво, в такий спосіб полегшивши собі початок знайомства.

— Який великий шрам у вас на шиї, містере Ідене, — промовила Рут. — Звідки це? Напевно, якась надзвичайна пригода.

— Та то мексиканець штрикнув мене ножом, міс, — відповів він, зволожуючи язиком пересохлі губи й відкашлюючись. — У бійці. А потім, коли я відібрав у нього ножа, він хотів одкусити мені носа.

Мартін сказав це дуже просто, але перед ним постала гаряча зоряна ніч у Саліна-Круц, біла смуга берега, огні вантажених цукром пароплавів у гавані, вдалині голоси п'яних матросів, юрба вантажників, люте обличчя мексиканця, звірячий полиск його очей при світлі зір, холодний доторк сталі на шиї, цівка крові, натовп і крики; два переплетені тіла, його і мексиканцево, перекидаються в піску, а десь ніжно дзвенить гітара. Він аж здригнувся, згадавши це, і подумав, чи зміг би художник, що намалював оту картину, що висить на стіні, все це відтворити. Білий берег, зорі та вогні пароплавів — це було б дуже гарно, а на передньому плані — темний гурт постатей округ перебійців. Ножа треба теж намалювати, вирішив Мартін, і так, щоб він виблискував при зоряному світлі. Але не сказав про це ні слова.

— Він хотів відкусити мені ніс, — закінчив Мартін.

— О! — вигукнула Рут якимсь тихим, приглушеним голосом, і її обличчя виявляло несмак.

Мартінові й самому стало ніяково. На його засмаглих щоках спалахнув легкий рум'янець, але юнакові видалося, що вони палають так, наче він заглядає у відкриту топку кочегарки. Певно, такі речі, як бійки на ножах, не для розмов із дівчиною. У книжках люди її кола ніколи не

говорять про таке, — може, й справді вони нічого такого не знають.

Розмова, яка ледь почалася, урвалася. Дівчина спробувала її поновити і спитала про шрам на щоці. Мартін бачив, що вона намагається говорити на його рівні, і вирішив, відповівши, перейти на теми, близькі їй.

— Це просто випадок, — сказав він, проводячи рукою по щоці. — Якось уночі море розходилося, і з головної реї зірвало грот з усіма снастями. Грос, він металевий, звивався, мов гадюка, а вся вахта ловила його. Я теж кинувся до нього, от мене й чухронуло по щоці.

— О! — скрикнула Рут, цього разу співчутливо, хоча і не розуміла, про що він розповідав. Що то за «грот» або що таке «чухронуло»?

— Оцей Свайнберн, — почав Мартін здійснювати свій план, спотворюючи при цьому поетове прізвище.

— Хто?

— Свайнберн, — повторив він, так само неправильно вимовляючи, — поет.

— Суінберн, — поправила дівчина.

— Еге ж, він, — пробурмотів Мартін, і обличчя його знову спалахнуло. — Він давно помер?

— Що ви! Я не чула, що він помер. — Рут здивовано глянула на нього. — А ви де з ним познайомилися?

— Та я його й у вічі ніколи не бачив, — відповів він. — Я лише прочитав кілька його віршів он у тій книжці на столі, саме перед тим, як ви ввійшли. Вам подобаються його вірші?

Тепер вона заговорила швидко і вільно. Мартінові теж полегшало, і він трохи глибше вмовився в кріслі, міцно тримаючись за бильця, немов боячись упасти на підлогу. Йому пощастило змусити Рут говорити з ним своєю мовою, і тепер він стежив за кожним її словом, дивуючись, що в цій гарненькій голівці крилося стільки знання, і милуючись вродою її блідого обличчя. Слова, що плавно лилися їй з уст, критичні зауваження та й самий процес її мислення були чужі йому, проте все це спонукало його мозок до праці. От де розумове життя, думав він, от де краса, яскрава й чудова краса, про яку він і гадки не мав.

ЗМІСТ

МАРТІН ІДЕН	5
Примітки. <i>Н. Д. Білик</i>	357